

Førte Niels og Maren i Grundfør et letfærdigt levned?

Det mente Niels's kone, men andre kom til et andet resultat. En interessant retssag for 200 år siden.

Omkring 1760 boede der i Grundfør et ægtepar ved navn Niels Baltzer og Birte Lasdatter. Parret levede ikke godt sammen, og det var – i hvert fald efter hvad konen sagde – mandens skyld.

Niels havde nemlig den kedelige fejl, at han bestandig droges mod et andet hus i Grundfør end hans eget hjem. I dette andet hus boede en enke, der hed Maren Jensdatter, og så snart Niels kunne se sit snit til det, sneg han sig fra sit hjem, uden i øvrigt at gøre sig den ulejlighed at fortælle konen, hvor han gik hen.

Det var heller ikke nødvendigt. Birte var ganske klar over, hvorhen manden styrede sine skridt, og da det var trist altid at blive alene tilbage, hændte det, at hun fandt på at følge efter for at se, hvad manden egentlig skulle hos Maren Jensdatter.

Ganske vist havde Niels selv fortalt både sin kone og de folk i byen, der gad høre på det, at når han af og til gik hen til Maren, var det for at samme fruentimmer plejede at bøde hans hoser og sy for ham, "da han ej kunne få sin egen kone til at holde om sig".

Sådan snak ville Niels's kone dog ikke høre tale om. Hun havde, sagde hun, sandelig aldrig nægtet sligt, "thi både kan jeg tvætte og sy ligeså godt som hun", og Birte vidste udmærket, at det kun var et "påfund, hun og han har været enige om at opfinde og benytte sig af". Ingen skulle tro om hende, at hun ikke anede, hvorfor manden besøgte Maren.

Skulle nogen måske bilde hende ind, at engang "for 2 år siden", da Niels en aften havde taget udgangsbilletten, og hun fandt ham hos Maren Jensdatter "i en krog bag væven", at de da sad der for at stoppe strømper eller sy knapper i.

Værre gik det til en anden gang. Birte havde nøje rede på, hvor hvornår det var, nemlig "anden natten efter kornet til Grundfør var indhøstet". Da var Niels igen borte, og da hun søgte ham hos Maren, hørte hun allerede ude i gangen, at "de kyssede og så videre".

Hun gik ind i stuen og fandt sin troløse ægtemand i sengen hos Maren. Det kan nok være, at Niels gjorde store øjne, da han så sin ægteviv. Hurtigt sprang han ud af vinduet og løb, så stærkt han kunne, hjem til sin egen seng, hvor han lå nok så nydeligt med dynen oppe om ørene, da Birte kom hjem.

Men Niels lod sig ikke afskrække. "Sidst om aftenen" den 7. juli overraskede hans kone ham i Marens forstue, og da han blev spurgt om, hvad han havde der at gøre, blev han svar skyldig og kunne kun sige: "At han ikke vidste det selv".

Et sligt forargeligt levned, der desuden også ytrede sig således, at når Niels's kone bebrejdede ham han opførsel, fik hun både "hug og anden ufred", kunne selvfølgelig ikke gå i det lange løb.

Birte Lasdatter søgte derfor hjælp hos "min og hans sjælesørger", pastor J.M. Lund i Grundfør, og han, og hans forgænger før ham, salig provst Jacob Graa, havde begge utallige gange "dels med formaninger, dels med nogen tids frahold fra alterets sakramente" prøvet at få Niels og Maren til at afstå fra deres syndige liv".

Niels lovede da også gang på gang præsten, at nu skulle det være slut. Men et er at love, noget andet at holde. Lige så let, som det første var, var det andet grumme svært, og skønt Niels's kone erklærede, at hun gerne ville "forlade og tilgive" sin mand for hans meritter, når han blot ville "leve skikkelig og fly, og sky al samkvem og omgang med bemeldte enke Maren Jensdatter", så nyttede det dog alt sammen intet.

Det blev derfor overladt til retten at træffe en afgørelse i den pinlige sag. I den anledning skrev præsten et længere indlæg til øvrigheden om, hvorledes Birte Lasdatter bestandig klagede over "sin ægtefælles troløshed".

Præsten tog tydeligt parti for Birte og gentog i sit brev alle de mange beskyldninger, som hun og "ganske troværdige personer" var fremkommet med, og han kom til det resultat, at han ikke mere ville tolerere "disse berygtede mennesker" i menigheden.

Bag præsten troppede endnu en anklager op. Det var Jacob Rosborg på Haraldslund, under hvem beboerne i Grundfør hørte. Også han henvendte sig til retten, d.v.s. han lagde ikke selv navn til, men lod sin fuldmægtig, Svejstrup i Spørring, gøre det på sine vegne.

Med megen patos indledte fuldmægtigen sin skrivelse med nogle betragtninger om skarnsfolk og forbryderes moral. Han skrev bl.a., at grove forbrydelser altid holdtes mere "gedulgt" end de mindre. "Således skjuler en morder og tyv sin gerning, fordi galgen er hans løn, fremfor en horekarl og en letfærdig kvinde, der ikkun frygter sig for kirkens disciplin".

Om Niels Baltzers "inklination" for Maren Jensdatter mente han, at den gav Grundførs beboere anledning til "en stor opmærksomhed", og det kunne han som "herskab" ikke lade passere.

Derfor ønskede Rosborg Niels straffet efter lovens bogstav, og når det var sket, skulle Niels "straks sig af Grundfør by og sogn og det herred, hvori samme er beliggende, at begive, og ej der mere under pågribelse til at arbejde sin livstid udi Viborg manufaktur- og tugthus sig at indfinde". Den letsindige Maren skulle fremtidig "sig som en enke i alle tilfælde at skikke og forholde, og det såfremt hun ej med arbejde i bemeldte tugt- eller spindehus vil vente sig kondemneret".

Så vidt stod sagen, da den kom for retten. Både Niels Baltzers kone, præst og herremand stod som anklagere, og deres indlæg er de længste og fyldigste i den gamle retssag. Men en ting kan som bekendt ses fra to sider, og hverken Niels eller Maren ville indrømme, at de nogensinde havde bedrevet noget ulovligt. Dette gjaldt det nu at overbevise den høje dommer om. Selv kunne de anklagede ikke føre deres sag, men som der var en anklager, skulle der også være en forsvarer, og her til fik de prokurator Grimstrup i Århus. I modsætning til alle anklagernes indlæg var prokurator Grimstrups forsvar prisværdigt kort, men ingenlunde uden skarpe ord mod både Birte Lasdatter, præst og herremand.

Hvad var det hele, spurgte Grimstrup, uden et klagemål, som Niels's hustru havde løbet om med som en "ondskabs kvinde". Hun havde jo ikke på nogen som helst måde hverken bevist eller godtgjort noget af alt det, hun fremførte.

Derfor. Fortsatte Grimstrup, var der "noget remarkvabelt", at sognepræsten på sådan en ond kvindes foregivende har kunnet vove at være anklager og angiver uden derom at have nogen vished".

Også herremanden gav prokuratoren sin bekomst. "Det er", sagde han, "næsten lige så sælsomt, at hr. Rosborg uden bevislig grund har foretaget sig at være aktor i sådan en sag, hvorved mennesker beskæmmes uden bevis".

Nej, kom med beviserne, snærrede Grimstrup, og lad os blive fri for alle disse løse rygter, som alene kom fra Niels's kone – og om hende vidste jo alle, at hun kun var en "ond og arrig" matrone.

Og der stod så både kone, præst og herremand og kunne intet stille op mod den veltalende Grimstrups elegante forsvar.

Herredsfoged A. Gieding, der var en fornuftig og klog mand, måtte da også give forsvareren ret. Blot på sladder og uden "kendelige og skinbarlige omstændigheder til bevis i sagen, som loven i slig tilfælde allernådigst udfordrer", kunne han ikke med god samvittighed dømme nogen skyldig, og hans endelige kendelse lød:

" At Niels Sørensen Baltzer og enken Maren Jensdatter i Grundfør for citantens ubeviste tiltale i denne sag bør fri at være".

Således endte den ejendommelige sag. Retten havde talt, og tilbage sad den "arrige" kone samt præst og herremand med en flov smag i munden til spot og spe for det ganske herred.

Sakset fra Demokraten 1958